

Janina Kamińska
Uniwersytet Warszawski

Aktywność społeczna studentów Uniwersytetu Warszawskiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego – zarys problematyki

Summary

SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF WARSAW IN THE INTERWAR PERIOD
– AN OUTLINE OF THE TOPIC AND THE CAPACITIES FOR RESEARCH

A 200-year history of the University of Warsaw invites to take a closer look at the student community. The years 1918–1939 were a period of an increased social activity of the students. This article presents some of the initiatives they were involved in, with special focus on “Brotherly Help”, an organisation that supported students who were less well-off. An insight into the student community of the years 1918–1939 reveals new capacities for research. The analysis could be expanded by such topics as: the students’ membership in other university organisations, their affiliation to scientific groups, or career path after studies. It is worth noting that many graduates remained actively involved in the social, cultural, and political life of Poland after their studies.

Key words: students at the University of Warsaw, “Brotherly Help”, professors at the University of Warsaw in the years 1915–1939, literary group Skamander

red. Paulina Marchlik

Ważną częścią społeczności akademickiej są oczywiście studenci. Podejmują oni trud zdobywania wiedzy, kierując się swoimi motywacjami – głównie chęcią przygotowania do zawodu, ale także chęcią zaspokojenia swych zainteresowań naukowych, które mogą znaleźć swój finał także w podjęciu pracy naukowej. Wielu z nich, mimo licznych obowiązków znajduje czas na działalność społeczną

na rzecz uczelni. Skupieni w licznych organizacjach i kołach podejmują pracę na rzecz swych kolegów. Tak też od lat dzieje się na Uniwersytecie Warszawskim.

W pokażnej literaturze na temat Uniwersytetu Warszawskiego nie znajdujemy osobnej publikacji poświęconej studentom Uniwersytetu Warszawskiego. Trudno jest oczywiście w jednym tomie opisać młodzież akademicką na przestrzeni dwustu lat. Dlatego też, do tej pory autorzy ukazywali studentów w pewnych określonych cezurach czasowych lub studentów z konkretnych wydziałów. Do ważnych publikacji o studentach należy zaliczyć obszerny słownik biograficzny, opracowany przez prof. Rafała Gerbera (1909–1981), w którym autor choć pokazał życie i działalność studentów w szerokim zakresie, to skupił się na sylwetkach z okresu 1808–1831, czyli z pierwszych lat funkcjonowania uczelni, a właściwie jeszcze sprzed jej ustanowienia. Przedstawił biografie studentów z czasów Szkoły Lekarskiej i Szkoły Prawa i Administracji, czyli szkół, które stały się podwaliną dla Uniwersytetu Warszawskiego (Gerber 1977). Słownik studentów opracowali także Tomasz Wituch i Bogdan Stolarczyk. Przedstawili w nim osoby z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, wpisane do albumu studentów w latach 1945–2000. Ta obszerna publikacja (blisko 1200 stron!) ukazuje więc pewną wybraną zbiorowość młodzieży akademickiej. Jest to praca niezwykle cenna do badań analitycznych, gdyż pokazuje przebieg studiów, tematy prac dyplomowych oraz ważniejsze osiągnięcia studentów (Wituch, Stolarczyk 2010).

Najpełniejszy obraz życia studenckiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego pokazał Marek P. Deszczyński. Jego tekst uświetnił wydaną z okazji Jubileuszu Uniwersytetu Warszawskiego serię *Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016*. Ukazana w niej *Spółeczność akademicka 1915–1939* została opracowana przez niego na podstawie licznych źródeł archiwalnych i wspomnień. Autor przedstawił m.in. obraz życia codziennego studentów, uwzględniając nie tylko ich udział w zajęciach dydaktycznych, ale także możliwości utrzymania, czesne, wydatki, warunki zamieszkania – także w akademikach, udział w niektórych organizacjach uczelnianych, czas wolny (Deszczyński 2016: 325–427). Charakterystykę studentów zawiera także cenna publikacja Klary Kopcińskiej *Środowisko studenckie Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1915–1939. Filologia Klasyczna, Historia Starożytna, Archeologia Klasyczna*. Autorka skupiła się na przedstawieniu profilu kształcenia klasycznego, ale ukazuje również udział studentów w kołach naukowych. Podała listę studentów „nauk o starożytności Wydziału Filozoficznego” i „Listę studentów wydziałów «starożytniczych», wg katalogu teczek Komisji Egzaminów Magisterskich”, ale bez not biograficznych (Kopcińska 1995: 99–106).

Wiedzy o życiu studenckim dostarcza nam literatura wspomnieniowa, która pozwala spojrzeć na codzienność akademicką, a relacje naocznych świadków wydarzeń dają znacznie szersze spojrzenie na badane zjawisko. O interesującym nas okresie mamy dość obfitą liczbę pamiętników. Cenniejszymi przekazami są: tekst lekarza Jana Offenberga (1867–1953), *Stan umysłów wśród młodzieży akademickiej Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1885–1890: (ze wspomnień kresowca)* oraz profesora medycyny, absolwenta Wydziału Lekarskiego Edwarda Rużyłło (1909–2009), *Pierwsze 25 lat działalności Koła Medyków, Stowarzyszenia Samopomocowego Studentów Medycyny Uniwersytetu Warszawskiego im. J. Piłsudskiego (1915–1940)*. Ciekawy obraz życia akademickiego opisał profesor prawa Eugeniusz Jarra (1881–1973), dziekan Wydziału Prawa w latach 1924–1928 w swoich *Wspomnieniach o Uniwersytecie Warszawskim 1915–1939*, wydanych w Londynie w 1972 r., a także poeta i pisarz Jan Śpiewak (1908–1967) we wspomnieniach *Przyjaźnie i animozje* (1965), oraz prawnik, pisarz i historyk Józef Garliński (1913–2005) w *Świecie mojej pamięci* (Garliński 1992) i filolog klasyczny Jan Radożycki (1911–2003) w książce *Aby o nich nie zapomniano* (2007).

*

Moment odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. zapoczątkował etap budowania nowej Rzeczypospolitej – organizowania wszystkich dziedzin życia, w tym oświaty. Uniwersytet Warszawski wznowił swą pracę, co prawda, już w 1915 r., ale nie był to jeszcze okres wolnej Polski. Mimo to, w dziejach uczelni stanowiło to niewątpliwie istotne wydarzenie, ponieważ po okresie funkcjonowania rosyjskiego Uniwersytetu Cesarskiego odrodził się w Warszawie polski Uniwersytet Warszawski. Wówczas zostały otwarte niektóre wydziały i uczelnia rozpoczęła proces organizowania wewnętrznego, a przede wszystkim pozyskiwania środków finansowych i kadry profesorskiej, a także organizowania bazy lokalowej dla coraz bardziej zwiększającej się liczby studentów (Statut 1915: 2; Otwarcie... 1916: 1; Manteuffel 1936: 4–10, 44; Miziołek 2005: 196 i n.). Był to także czas organizowania się życia studenckiego i pracy różnych organizacji studenckich.

Prężnie działała wówczas „Bratnia Pomoc”, tzw. Bratniak – organizacja, która powstała na Uniwersytecie Warszawskim już w 1889 r., a jej głównym celem było wspieranie ubogich studentów, pomoc finansowa, uzyskanie miejsca w domu studenckim, pomoc lekarska, możliwość korzystania ze stołówki akademickiej (Majewski 2016: 182). Wsparcie to było dla wielu konieczne, gdyż borykali się z trudnościami finansowymi i kłopotliwe stawało się dla nich stu-

diowanie. A studia wiązały się zwykle – nie tylko na UW i nie tylko w tym okresie historycznym – z dużymi wydatkami. Jak wynika z przekazów, grono studentów Uniwersytetu Warszawskiego było zróżnicowane pod względem materialnym. Przeważały w dużej mierze osoby o niskim statusie majątkowym. Edward Rużyłło, od 1929 r. student medycyny, wspominał, iż:

[...] wielu studentów było niezamożnych, a nawet na granicy ubóstwa. Wszyscy jednak starali się nie ujawniać tego stanu i swoim sposobem bycia i zachowania dostosowywali się w miarę możliwości do ogólnych warunków życia. Wielu z nich nie wychodziło z domu w czasie deszczów, ze względu na brak zelówek, czy też płaszcza, wielu z nich nosiło „koszule”, które miały tylko kołnierzyk i rękawy przymocowane do ciała tasiemkami. Nikt tego nie uważał i wszyscy taktownie i życzliwie odnosili się do kolegów, których nie stać było na prawidłowe ubieranie się. Taki sposób współżycia tworzył właściwe więzi koleżeńskie, które w czasie dalszych studiów nabierały cech przyjaźni i serdeczności (Rużyłło 1995: 33).

Na fakt ubóstwa studentów zwrócił uwagę także rektor Mieczysław Bogdanowicz (1876–1965), w swojej mowie podczas inauguracji roku akademickiego 1930/31. Powiedział wówczas, iż: „Największą grupę stanowi młodzież obciążona ponad siły obowiązkami materialnymi, a często i względem swoich rodzin; tę grupę młodzieży gnębią przede wszystkim troski, by uczynić zadość swym potrzebom materialnym i wymaganiom formalnym Uniwersytetu” (Sprawozdanie 1935: 35).

„Bratnia Pomoc” wspierała właśnie takich studentów. Środki finansowe na swoją działalność pozyskiwała organizując m.in. wykłady powszechne i odczyty ciekawych osób oraz nauczycieli akademickich, za wysłuchanie których pobierane były opłaty. Wykłady odbywały się z różną częstotliwością i były dostępne dla wszystkich chętnych. Wygłosili je m.in. w 1923 r. podróżnik, pisarz, dziennikarz i społecznik, doktor Antoni Ossendowski (1876–1945), na temat buddyźmu (*Buddyzm jako czynnik polityczny*), a w styczniu 1931 r. historyk, znawca i badacz powstań narodowych, prof. Wacław Tokarz (1873–1937), który wygłosił wykład pt.: *Nadzieje i zawody przywódców powstania listopadowego* (Ossendowski 1923; Tokarz 1931).

„Bratnia Pomoc” zdobywała pieniądze organizując wieczorki taneczne, spotkania przy muzyce i kawie, a także wyjazdy na wypoczynek (*Akademicka* 1935; *T–wo „Bratnia Pomoc”*). Dzięki zgromadzonym środkom finansowym udzielała ubogim studentom pomocy materialnej w postaci pożyczek: bezwrotnych lub bezprocentowych, krótko lub długoterminowych. Pośredniczyła też w możliwościach zatrudnienia studenta. Wówczas student łączył naukę z pracą.

Studenci działający w „Bratniaku” wnosili cenne wartości na rzecz środowiska akademickiego – pomoc i zainteresowanie innymi, integrację młodzieży, a także docenianie wiedzy. Należy jednak zaznaczyć, że z pomocy organizacji nie mogli korzystać studenci żydowscy. Piotr M. Majewski zwrócił nawet uwagę, iż „Bratnia Pomoc” była „narzędziem polskiego egoizmu narodowego i antysemityzmu” (Majewski 2016: 227).

Od 1916 r., zgodnie z nowym Statutem UW, możliwe było zakładanie nowych organizacji studenckich, innych niż samopomocowe i naukowe. Wówczas powstała np. Studencka Kasa Chorych (Deszyński 2016: 412).

Studenci łączyli często działalność społeczną z działalnością naukową, w istniejących od 1916 r., przy wydziałach, kołach naukowych: medyków, prawników, filozofów oraz historyków. Powstało także Towarzystwo im. Lelewela na filologii polskiej, którego celem było „pobudzanie do badań nad ojczystą kulturą i cywilizacją” (*Z życia* 1916: 42). Realizując ten cel już na początku 1916 roku studenci zorganizowali odczyty naukowe. Przygotowywali je sami studenci, m.in.: student polonistyki Włodzimierz Topolińskiego (?–1954), późniejszy tłumacz literatury francuskiej, niemieckiej i rosyjskiej, który wygłosił referat: *Najnowsze prądy w literaturze polskiej*, a także student medycyny, zainteresowany literaturą Stanisław Higier (1894–1942) przygotował odczyt: *Krytyka literacka przyszłości*. Członkowie Towarzystwa zaprosili na wykład także profesora historii Marcelego Handelsmana (1882–1945), który mówił o *J. Lelewelu jako historyku* (Odczyty 1916: 42). Studenci organizowali również wieczory dyskusyjne, które zwykle były poprzedzone referatem wprowadzającym, np. pod tytułem *Młódzież polska a niepodległość* (*Z Tow.* 1916: 40).

Do wybuchu II wojny światowej powstawały na Uniwersytecie coraz to nowe koła. W 1938 r. funkcjonowały już 32 koła naukowe. Skupieni w nich studenci organizowali dyskusje, seminaria, wyjazdy i konferencje naukowe, ale także zakładali biblioteki i czytelnie, wydawali skrypty, pośredniczyli w praktykach studenckich (Majewski 2016: 235).

Już w początkowym okresie, po odrodzeniu Uniwersytetu można było zaobserwować cenną inicjatywę studentów kierunków humanistycznych w zakresie pracy kulturalno-towarzyskiej. Oto w marcu 1916 r. wydali pierwszy numer miesięcznika „Pro Arte et Studio”, którego redaktorem naczelnym został Edward Boyé (1897–1943), późniejszy tłumacz literatury włoskiej i hiszpańskiej. W jego przekładzie mamy liczne wydania *Dekameronu* Giovanniego Boccaccio oraz *Don Kichota* Miguela de Cervantesa. Redakcję „Pro Arte et Studio” tworzyli studenci UW: Adam Bułakowski, Waclaw Goldman, Julian Ejsmond, Emil Golder, Stefan

Lier, Czesław Mossakowski, Stanisław J. Paprocki i Włodzimierz Topoliński. Z redakcją związali się następnie: student prawa i polonistyki UW Julian Tuwim (1894–1953), student prawa UW Mieczysław Jerzy Grydzewski (1894–1970), student polonistyki UW Jan Lechoń (1899–1956), a także ich przyjaciele spoza UW: student Akademii Sztuk Pięknych Antoni Słonimski (1895–1976), Jarosław Iwaszkiewicz (1894–1980). Oni tworzyli redakcję oraz publikowali w czasopiśmie swoje teksty, a także zachęcali kolegów do nadsyłania tekstów. Pismo było bowiem otwarte dla całej młodzieży akademickiej, w której „często kryje się pierwiastek twórczy” („Pro Arte” 1916: 3). W swym numerze programowym redaktorzy podkreślili: „Pragniemy walczyć o Sztukę – o treść życia ludzkiego, «o słowo żywiące, którym prócz chleba żyje człowiek». «Walka o sztukę to walka o... Człowieczeństwo»” („Pro Arte” 1916: 3). Propagowali twórczość literacką daleką od ideałów romantycznych i pozytywistycznych, a głosili witalizm, aktywność, liberalizm. Redakcja dbała o poziom publikowanych tekstów literackich. Nadsyłane prace poddawała ocenie, a na łamach pisma informowała autorów o ewentualnych uwagach i błędach, a także o możliwym czasie publikacji („Pro Arte” 1918: 30).

Gros twórców pisma i ich przyjaciele, utworzyli grupę literacką „Skamander”. Swą aktywność popularyzowali nie tylko na łamach czasopisma, ale także za pomocą różnych środków wyrazu (dyskusje, deklamacje, odczyty, kabaret) w utworzonej przy Nowym Świecie kawiarni literacko-artystycznej „Pod Pika-dorem”. Było to stałe miejsce ich spotkań i prezentacji utworów (Kwiatkowski 2012: 12–13, 54 i n.; Miłska 1965: 343 i n.).

Młodzież identyfikowała się ze środowiskiem akademickim, a w szczególności z Uniwersytetem Warszawskim. W pierwszym numerze „Pro Arte et Studio” student filologii polskiej Julian Ejsmond (1992–1930) opublikował *Odę na cześć Almae Matris Warszawskiej* („Pro Arte et Studio” 1916: 6):

[...]

Uczelnio nasza! Przetrwaj setne lata,
Aby Cię z dumą spominał Sarmata,
iż go darzyłaś światłem promienistym
w gnieździe ojczystym.

Choć w krąg szaleje Woyna w krwie niesyta,
jak ona sroga tygrys iadowita, –
Ciebie na polskich serc wyrosłej opoce,
Nic nie zdruzgoce.

Ni Cię okrutny Mavoros [Mars – przyp. autora J.E., d.m. J.K.] nie zabije,
ni piekiel pary y siarczyste kliie,
ni mróz bałwany niehamowanej mocy,
ni wiatr północy.

Padają twierdze murem umocnione,
y rozpękają się zbroje stalone,
Ale świetliste Ducha Panowanie
Wieki ostanie.

Zainteresowanie życiem uczelni przejawiało się również w publikacji kroniki wydarzeń, jakie miały miejsce na Uniwersytecie. Czytelnik mógł zyskać wiedzę na temat pracy kół naukowych, „Bratniej Pomocy”, konferencji, nowości wydawniczych lub książek nadesłanych do redakcji. Pod koniec 1916 r. redakcja zaproponowała stałą rubrykę: *Z życia akademickiego*, która zaczęła się ukazywać od 1917 r. (*Kronika* 1916: 38).

W grudniu 1918 r. czterej studenci, członkowie redakcji „Pro Arte et Studio”: Mieczysław Jerzy Grycendler (Grydzewski) (1894–1970), Leszek Serafinowicz, czyli Jan Lechoń (1899–1956), Włodzimierz Topoliński (zm. 1954) i Władysław Zawistowski (1897–1944), wydali w Składzie Głównym w Księgarni Gebethnera i Wolffa „*Jednodniówkę Akademicką*” na rzecz *Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu Warszawskiego* zwanej tu dalej „*Jednodniówką*”. Pismo ujrzało więc światło dzienne zaraz po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Zapewne wówczas, z uwagi na zwiększającą się liczbę studentów Uniwersytetu Warszawskiego „*Bratnia Pomoc*” potrzebowała większych środków finansowych, aby wesprzeć swoich kolegów. „*Jednodniówka*” dawała szansę na zdobycie dodatkowych środków pieniężnych. Poczytność miały zapewnić opublikowane w piśmie teksty literackie. Redakcja zawarła w nim 47 ułożonych w porządku alfabetycznym, niewielkich objętościowo tekstów ówczesnych „literatów i artystów warszawskich” („*Jednodniówka*” 1918: 11), ale także studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Owi „literaci i artyści” to przede wszystkim osoby skupione w grupie literackiej „*Skamander*”, przedstawiciele dwudziestolecia międzywojennego. Dostrzegamy teksty m.in. Edwarda Boyé, Józefa Stefana Godlewskiego (1894–1942) – poety, nowelisty; Jarosława Iwaszkiewicza, Jana Lechonia, Antoniego Słonimskiego, Juliana Tuwima, Władysława Zawistowskiego. Mimo iż *Skamandryci* odcinali się od *Młodej Polski*, to jednak zaprosili do pisma przedstawicieli tej epoki. Wśród autorów poezji znajdujemy teksty: Leopolda Staffa (1878–1957), Antoniego Lange (1862–1929), Jana Lemańskiego (1866–1933), Benedykta Hertza (1872–1952). Natomiast z grona nowelistów i prozaików redakcja opublikowa-

ła teksty: Wacława Berenta, a także Władysława Reymonta (1867–1925), który jeszcze wówczas nie przypuszczał, że za kilka lat będzie laureatem Nagrody Nobla. Poza nimi opublikowane zostały też teksty krytyków literackich: Jana Lenartowicza (1868–1940), Adama Grzymały Siedleckiego (1876–1967), Wacława Wolskiego (1867–1928) oraz teksty autorów dla dzieci: Kornela Makuszyńskiego (1884–1953) oraz Wiktora Gomulickiego (1848–1919). Ponadto w „Jednodniówce” swe teksty opublikowały trzy kobiety: Kazimiera Iłakowiczówna (1888–1983), absolwentka filologii polskiej i anglistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim, poetka, prozaik i tłumaczka literatury niemieckiej i rosyjskiej; Janina Morawska (1897–1970), wówczas studentka filologii polskiej, a następnie pisarka i autorka sztuk teatralnych; Zofia Reutówna, studentka medycyny, ale związana także z Warszawskim Towarzystwem Literackim im. Adama Mickiewicza („Jednodniówka” 1918: 0v; zob. też: Hutnikiewicz 2012: 65, 107–172, 344, 351, 433; Kwiatkowski 2012: 496, 507, 508, 516, 531, 534).

„Jednodniówka” zawierała także liczne reklamy, które niewątpliwie zapewniły redakcji dodatkowe pieniądze. Czytelnik „Jednodniówki” z 80 stron całego numeru znajdował na 32 stronach oferty m.in. krawców, szewców i zakładów obuwniczych, gabinetów kosmetycznych, fotografów, banków, hoteli, sklepów, towarzystw ubezpieczeniowych, drukarni, księgarń. Dla dzisiejszego odbiorcy są one niewątpliwie atrakcją poznawczą i dostarczają wiedzy o codzienności ówczesnej Warszawy.

Na szczególną uwagę zasługują umieszczone w „Jednodniówce” karykatury profesorów Uniwersytetu Warszawskiego autorstwa Jerzego Szwajcera (1892–1967), pseudonim Jotes. Był on związany z grupą redakcji „Pro Arte et Studio”, a szczególnie z Tuwimem, Lechoniem i Antonim Słonimskim, z którym znał się od dzieciństwa i razem spędzali czas na wspólnych zabawach w Parku Saskim – mieszkali bowiem w bliskim sąsiedztwie (Szwajcer 1960: 10, 46). Po ukończeniu V Gimnazjum Rządowego w Warszawie Jotes wyjechał na studia w zakresie chemii do Belgii. Na uniwersytecie w Brukseli studiował na Wydziale Nauk Przyrodniczych i po dwóch latach otrzymał dyplom kandydata nauk przyrodniczych. Studiując na uniwersytecie uczył się jednocześnie w Szkole Sztuk Pięknych w St. Gilles oraz w studio „La Patte”. Doskonalił rysunek, a jego pasją była karykatura portretowa. Do Warszawy wrócił w 1917 r. i zapisał się na studia, na Wydział Prawa i Nauk Państwowych Uniwersytetu Warszawskiego.

Wkrótce jednak – jak pisze Jotes [przyp. – J.K.] – przekonałem się, że popełniłem błąd. Wykłady nawet takich znakomitości, jak prof. Petrażycki, nie potrafiły we mnie rozbudzić zainteresowań prawniczych. Zainteresowania budziły raczej fizjonomie mych profesorów, czemu dałem wyraz, rysując ich w różnych wariantach. Wśród modeli mych wyróżniali się tutaj

– obok wyżej wymienionego L. Petrażyckiego – profesorowie I. Koschembar-Łyskowski, A. Parczewski, A. Kostanecki, S. Jarra i inni (Szwajcer 1960: 45–46).

W „Jednodniówce” Jotes opublikował 10 karykatur profesorów Uniwersytetu Warszawskiego. Była to grupa uczonych, przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, którzy w większości kształcili się w Polsce zniewolonej lub na uniwersytetach europejskich, ew. uzupełniali w Europie Zachodniej wykształcenie uzyskane w kraju pod zaborami. Była to grupa niezwykle zasłużonych dla Uniwersytetu profesorów, którzy na stałe wpisali się w rozwój dyscyplin naukowych. Ponadto utrzymywali rozległe kontakty naukowe z uczonymi europejskimi, a na ziemiach polskich, a następnie w II Rzeczypospolitej aktywnie pracowali w Towarzystwie Warszawskim Przyjaciół Nauk.

Źródło: Jerzy Szwajcer [pseud. Jotes], *Z tecki karykatur Jotesa (Uniwersytet)*, „Jednodniówka Akademicka” ..., 1918, s. 65–67, CBN Polona.

Jotes przedstawił rektora Uniwersytetu Warszawskiego prof. Antoniego Kostaneckiego (1866–1941), ekonomistę, który ukończył studia w Berlinie, gdzie w 1889 r. uzyskał doktorat, a następnie pracował w Szwajcarii, na uniwersytecie we Fryburgu. W 1910 r. rozpoczął pracę na Politechnice Lwowskiej, a w 1914 r. wykładał ekonomię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Pracę na UW podjął w 1915 r., gdy uczelnia właśnie się odradzała. Wówczas Kostanecki był już znanym w środowisku profesorem, autorem licznych publikacji o tematyce ekonomicznej. Od roku akademickiego 1915/16 na UW powierzono mu wykłady z ekonomii społecznej. Uczestniczył też w pracach Senatu UW jako przedstawiciel Wydziału Prawa i Nauk Państwowych. Został wybrany rektorem w 1917 r. i funkcję tę pełnił do 1919 r., a w roku 1919/20 był prorektorem. Okres jego

urzędowania nie należał do łatwych. Był to bowiem czas przeobrażeń w Rzeczypospolitej i zmian na Uniwersytecie, a także trudności finansowych nie tylko uczelni, ale także większości społeczeństwa. Rektor wspierał studentów, m.in. współpracował z „Bratnią Pomocą”, która wydawała jego skrypty. Poza pracą na UW, Kostanecki działał w towarzystwach naukowych, m.in. aktywnie w Warszawskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, a w latach 1917–1927 był pierwszym prezesem Towarzystwa Przyjaciół Ekonomistów i Statystyków (Manteuffel 1936: 272–278; Klapkowski 1968–1969: 328–329; Gawkowski 2016: 152 i n.).

Z grona przedstawicieli nauk ścisłych Jotes uwiecznił w karykaturze dwóch matematyków – Stefana Kwietniewskiego (1874–1940) i Stefana Mazurkiewicza (1888–1945) oraz fizyka Józefa Wierusz-Kowalskiego (1866–1927).

Stefan Kwietniewski studiował na politechnice w Zurychu, gdzie uzyskał doktorat oraz na uniwersytetach w Monachium i Getyndze. Miał bardzo dobre przygotowanie w zakresie nauk matematycznych, szczególnie w geometrii, ale zainteresował się także historią matematyki i metodyką nauczania tej dyscypliny. Tę wiedzę spożytkował prowadząc w latach 1907–1909 wykłady w Towarzystwie Kursów Naukowych, a także publikując prace matematyczne dla samouków oraz popularyzatorskie. W odradzającym się Uniwersytecie Warszawskim od 1915 r. rozpoczął wykłady z geometrii rzutowej. Poza tym zorganizował gabinet modeli matematycznych Seminarium Matematycznego UW (Marczewski 1971: 378–379; Duda 2016: 710).

Stefan Mazurkiewicz studiował matematykę w Krakowie, Monachium i Getyndze, a następnie w 1913 r. uzyskał doktorat na Uniwersytecie Lwowskim. Od 1915 r. rozpoczął pracę na Uniwersytecie Warszawskim i wówczas był najmłodszym profesorem w gronie profesorskim uczelni. W 1919 r. został dziekanem Wydziału Filozoficznego, w którym mieściły się m.in. nauki matematyczne (Manteuffel 1936: 278, 280; Pawlikowska-Brożek 1970: 313; Duda 2016: 708). Mazurkiewicz cieszył się szacunkiem studentów, którzy podkreślali, że „potrafił w krótkim czasie skupić dookoła siebie najaktywniejszą młodzież studiującą matematykę i pokierować zainteresowaniami naukowymi swych uczniów” (Kuratowski 1938–1945: 222).

Profesor Józef Wierusz-Kowalski był człowiekiem gruntownie wykształconym. Swoje pierwsze zainteresowania skierował w stronę prawa, ale po roku nauki na Wydziale Prawa Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego wyjechał na studia w zakresie nauk ścisłych do Getyngi, gdzie uzyskał doktorat. Potem zmieniał miejsca swych studiów i pracy – był w Berlinie, Würzburgu, Zurychu, Fryburgu oraz Paryżu. Zajmował się luminescencją i badał zjawisko fosforescencji. W 1812 r., za pracę opublikowaną na ten temat otrzymał nagrodę Uniwer-

sytetu Harvarda (Średniawa, Zabiełło 1968–1969: 559; Wróblewski 2016: 328). Pracę na odrodzonym, polskim Uniwersytecie Warszawskim rozpoczął w 1915 r. i wówczas powierzono mu funkcję prorektora, a w 1917 r. dziekana Wydziału Filozoficznego. Zabiegał o dobre warunki studiów, w tym tworzenie zaplecza badawczego (Manteuffel 1936: 272, 274, 276; Wróblewski 2016: 329). W pamięci osób, pozostał jako człowiek, „który wzbudzał wyjątkową sympatię. Wysoce kulturalny i ujmujący był dla wszystkich niezmiernie życzliwy i uczynny” (C.B. 1928: 173).

Wśród karykatur Jotesa uwagę zwracały też sylwetki profesorów medycyny i nauk przyrodniczych: lekarza Alfreda Sokołowskiego (1849–1924), bakteriologa Stanisława Serkowskiego (1871–1936) oraz zoologa i fizjologa Jana Sosnowskiego (1875–1938). Każdy z nich wniósł ogromny wkład w rozwój dyscyplin i katedr na Uniwersytecie Warszawskim.

Alfred Sokołowski początkowo studiował w Szkole Głównej, a następnie w Wiedniu, Heidelbergu i Paryżu, gdzie uzyskał doktorat. Po doktoracie powrócił do Warszawy i rozpoczął pracę w Szpitalu św. Ducha. Na Uniwersytecie powierzono mu wykłady z medycyny. Specjalizował się w leczeniu gruźlicy i tę wiedzę przekazywał studentom. Był zwolennikiem naturalnych sposobów leczenia gruźlicy z zastosowaniem diety, ruchu i świeżego powietrza, propagował fizjatrię i leczenie sanatoryjne. Swoje doświadczenia lecznicze i badawcze propagował w Warszawskim Towarzystwie Higienicznym, Towarzystwie Naukowym Warszawskim oraz na łamach czasopism: m.in. „Gazety Lekarskiej”, „Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” i „Nowin Lekarskich” (Brożek 2000–2001: 115; Śródka 2016: 782–783).

Lekarzem był także Stanisław Serkowski, który studia medyczne z wyróżnieniem ukończył w Charkowie. Już wówczas zainteresował się bakteriologią, a wiedzę pogłębiał także w Berlinie i Pradze. Jego prace badawcze dotyczyły także onkologii oraz sposobów leczenia cholery. Utworzył prywatne laboratorium, w którym produkował surowice i szczepionki. Należał do wielu towarzystw naukowych, m.in.: do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Towarzystwa Higienicznego. Na Uniwersytecie Warszawskim od 1917 r. prowadził wykłady z higieny i bakteriologii, a także utworzył pierwszy Zakład Higieny i Bakteriologii (Ostrowska 1995–1996: 520 i n.; Śródka 2016: 788).

Jan Sosnowski był absolwentem studiów przyrodniczych Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Po uzyskaniu stopnia kandydata nauk wyjechał na studia do Mesyny i Jeny, a następnie podjął pracę naukową w Krakowie w Zakładzie Fizjologii UJ. W 1902 r. przyjął pracę na Ukrainie i kierował Stacją Entomologiczną w Smile. Przez rok miał możliwość prowadzenia badań nad fizjologią

owadów. W 1903 r. przyjechał do Warszawy i został asystentem w katedrze fizjologii na Cesarskim UW, a także uczył w Szkole Handlowej Edwarda Rontalera oraz wykładał w Towarzystwie Kursów Naukowych i Kursach Pedagogicznych dla Kobiet Jana Miłkowskiego. W odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim otrzymał profesurę nadzwyczajną i objął Katedrę i Zakład Zoologii Systematycznej i Morfologicznej oraz organizował i kierował Gabinetem Zoologicznym. Pracował na UW do 1919 r., a następnie przeszedł do SGGW (Sroka 200–2001: 552–553; Majewski 2016: 97–98).

Czytelnik „Jednodniówki Akademickiej”, wśród karykatur Jotesa mógł odnaleźć także sylwetkę językoznawcy Adama Antoniego Kryńskiego (1844–1932) oraz dwóch prawników: Alfonsa Parczewskiego (1849–1933) i Aleksandra Mogilnickiego (1875–1956).

Kryński ukończył Wydział Matematyczno-Fizyczny, a potem Wydział Filologiczny w Szkole Głównej. I właśnie filologia stała się dyscypliną jego dalszych studiów. Wyjechał bowiem do Lipska i tam kształcił się w zakresie sławistyki i filologii klasycznej. Następnie został profesorem na Uniwersytecie Lwowskim, w którym kierował Katedrą Sławistyki. Po odrodzeniu Uniwersytetu Warszawskiego w 1915 r. został dziekanem Wydziału Filozoficznego i kierował Katedrą Języka Polskiego. Był rzetelnym badaczem i walczył o czystość języka polskiego. Swe badania publikował w tekstach naukowych i popularnonaukowych. Był autorem m.in. *Gramatyki języka polskiego*, która była wielokrotnie wydawana (co najmniej dziewięciu wydań od 1897 r.), a także *Słownika języka polskiego* (wyd. 1900, 1902, 1904), i pracy *Jak nie należy mówić i pisać po polsku* (1880, 1921, 1931). A to tylko niewiele przykładów tytułów, które opublikował i niewątpliwie należy docenić wyjątkową pracę Kryńskiego nad zachowaniem i przekazaniem wiedzy z języka polskiego i o języku polskim. W sytuacji ojczyzny pod zaborami była to niesłychanie ważna działalność. Stanisław Słoński (1879–1959), językoznawca z Uniwersytetu Warszawskiego, który znał Kryńskiego, napisał iż:

Kryński nie zamykał się nigdy w kapliczce wiedzy czystej, niedostępnej i niezrozumiałej dla profanów, chciał dane językoznawstwa, a zwłaszcza własną swą wiedzę, uprzystępnąć wszystkim, chciał w nich rozbudzić i umocnić świadomą miłość mowy ojczystej. [...] Dlatego Kryński dużą część swego pracowitego żywota poświęcił walce o poprawność i czystość języka. Dla najszerzych mas oświeconego społeczeństwa polskiego nazwisko Kryńskiego pozostanie na zawsze nierozdzielnie związane z ideą czystości, piękna i rozumnej miłości mowy ojczystej (Słoński 1934: 151).

Alfons Parczewski studiował prawo w Szkole Głównej, a po uzyskaniu tytułu magistra rozpoczął aplikację sądową i został adwokatem. Pracował jako prawnik w Kaliszu, a także zaangażował się w działalność organizacji dobroczynnych.

W odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim został dziekanem Wydziału Prawa i Nauk Państwowych. Pracował na UW do 1919 r., a następnie podjął pracę w Wilnie i został dziekanem Wydziału Prawa na Uniwersytecie Wileńskim (Konarski 1980: 201 i n.). Był autorem cennych prac prawniczych, ale także historycznych, językoznawczych i etnograficznych. Łączył „on ogromną erudycję, świetną znajomość źródeł, ścisłość sądów i precyzję z szerokim tłem kultury europejskiej. Zakres jego wiedzy ogromnej obejmuje pierwotne dzieje polskie na tle ogólnym słowiańskim, historię wieków pierwszych wiąże naturalnie z badaniami etnografii i językoznawstwa, dzieje polskie z dziejami najbliższych Słowian zachodnich, znawca wielu języków szczególnie interesuje się językami zanikającymi – serbsko-łużyckim, celtyckim, którym poświęca studia obszerniejsze, gorący patriota swego miasta i swej ziemi kaliskiej od studiów ogólnych przechodzi nieraz do historii miejscowej, lokalnej” (Heller 1933: 125).

Profesor Aleksander Mogilnicki ukończył studia na Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Jagiellońskim, w którym uzyskał doktorat. Od 1913 r. wykładał prawo karne w Wolnej Wszechnicy Polskiej, natomiast od 1915 do 1919 r. również w Szkole Nauk Społecznych i Handlowych, a od 1917 r. także na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1919–1921 kierował na UW katedrą prawa karnego (Mogilnicki 2008: 166). Będąc zaangażowanym w pracę akademicką wykonywał także czynnie zawód prawnika i pełnił znaczące funkcje sądowe. Od 1917 r. był bowiem Sędzią Sądu Apelacyjnego, od 1920 r. natomiast został Sędzią Sądu Najwyższego, a w 1924 r. pełnił funkcję prezesa Sądu Najwyższego (Mogilnicki 2008: 169 i n.; Szczygielski 1976: 560–561; Szawłowski 2009: 28). Zapewne te praktyczne doświadczenia skierowały jego uwagę na zagadnienia pedagogiczne, a w szczególności na sprawę przestępczości nieletnich. Analizował przyczynę tego zjawiska i był zdania, że przestępczość jest wynikiem zaniedbań rodzicielskich, a przede wszystkim braku miłości. Mogilnicki widział więc ogromną rolę rodziny w należytym wychowaniu dziecka, ale także pomoc wychowawców i nauczycieli. Przekonywał, że „kara, do niedawna jeszcze uważana za nieomyślne panaceum przeciwko wszystkim przestępstwom, schodzi na drugi plan i zwolna usuwa się coraz bardziej, ustępując miejsca środkom wychowawczym i zapobiegawczym” (Mogilnicki 1916: 386). Pokazywał przykłady rozwiązywania tego problemem w różnych krajach europejskich. Był zdania, iż:

Chcąc należycie wychować dziecko, trzeba je studiować bez ustanku, dostosowywać wychowanie do jego charakteru, usposobienia i upodobań; nie przesadzać w żadnym kierunku: nie dać dziecku zanadto swobody, żeby jej nie nadużyło, ale też nie za mało, żeby go nie zahukać i nie nauczyć obłudy; nie pozwolić mu rozleniwzić się, ale i nie przeciążyć pracą; a przede

wszystkim, co jest najtrudniejsze, wzbudzić w nim zaufanie i miłość, a na to żadne przepisy ani dzieła pedagogiczne nie pomogą, jeżeli serca nie ma (Mogilnicki 1916: 21).

W związku z tym widział ogromną rolę rodziny w wychowaniu, ale także wychowawców i nauczycieli (Mogilnicki 1924: 271).

Zapewne myśl pedagogiczna Mogilnickiego warta jest przypomnienia i głębszych analiz w osobnym opracowaniu.

*

Niniejszy tekst odsłonił jedynie niektóre wątki pracy społecznej studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Trzeba podkreślić, że nie ograniczała się ona tylko do działalności pomocowej. Studenci brali bowiem udział w organizacjach kulturalnych i popularyzujących wiedzę. Warto więc podjąć szersze badania w tym zakresie i odkryć różne płaszczyzny ich pracy. Zapewne interesującym aspektem badań może być także działalność studentów w kołach naukowych, a także pokazanie losów absolwentów UW.

Bibliografia

Źródła

- Akademicka Bratnia Pomoc Młodzieży Uniwersytetu Warszawskiego wraz z Kołem T-wa Popierania Rozwoju Ziem Wschodnich urzędza od 1-go Lipca do 31-go Sierpnia letnie kolonie wypoczynkowe na Wołyniu nad Horyniem [...]*.1935. Drukarnia Rolnicza, Warszawa. Afisz dostępny na: <https://polona.pl/item/3791468/0/> (otwarty: 1.09.2016).
- Garliński J. 1992. *Świat mojej pamięci*, Volumen, Warszawa.
- Jarra E. 1972. *Wspomnienia o Uniwersytecie Warszawskim 1915–1939*, Londyn.
- „Jednodniówka Akademicka” na rzecz Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu Warszawskiego. 1918. Skład Główny w Księgarni Gebirthnera i Wolffa, Warszawa–Kraków–Lwów–Poznań–Wilno.
- Kronika*. 1916. [w:] „Pro Arte et Studio”, z. 1, Tłocznia L. Bogusławskiego, Warszawa, s. 38.
- Kronika życia stowarzyszeniowego na Uniwersytecie*. 1916. [w:] „Pro Arte et Studio”, Czcionkami Drukarni Naukowej, Warszawa, s. 42.
- Mogilnicki A. 1916. *Dziecko i przestępstwo*, Skład Główny w Księgarni E. Wende i sp., Warszawa.
- Mogilnicki A. 2008. *Wspomnienia spisane w Łodzi w latach 1949–1955*, Wydawca Barbara Izdebska, Warszawa.
- Mogilnicki A. 1924. *Związek międzynarodowy ochrony dzieci*, [w:] „Rocznik Pedagogiczny”, Książnica Atlas, Warszawa, t. 2, s. 269–275.
- Odczyty na Uniwersytecie. 1916. [w:] „Pro Arte et Studio”, Czcionkami Drukarni Naukowej, z. 1, s. 42.

- Offenberg J. 1929. *Stan umysłów wśród młodzieży akademickiej Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1885–1890 – (ze wspomnień kresowca)*, Dom Książki Polskiej, Warszawa.
- Ossendowski A. 1923. *Buddyzm jako czynnik polityczny*, Druk i Lit. p. f. „Jan Cotty”, Warszawa. Afisz dostępny na: <https://polona.pl/item/33945127/0/> (otwarty: 1.09.2016).
- Otwarcie Uniwersytetu Warszawskiego dnia 15 listopada 1915 roku. Mowa Rektora, doktora medycyny Józefa Brudzińskiego. 1916. Nakładem Ilustracji Polskiej „Wieś i Dwór”, Warszawa.
- „Pro Arte et Studio: pismo młodzieży akademickiej” 1916, nr 1, Czcionkami Drukarni Naukowej, Warszawa.
- „Pro Arte et Studio: pismo młodzieży akademickiej” 1918, nr 11, Skład Główny Księgarni Gebethnera i Wolffa, Warszawa–Kraków–Lwów–Poznań.
- „Pro Arte et Studio: pismo młodzieży akademickiej” 1918, nr 15, Skład Główny Księgarni Gebethnera i Wolffa, Warszawa–Kraków–Lwów–Poznań.
- Radożycki J. 2007. *Aby o nich nie zapomniano*, Wydawnictwo My Book, Szczecin.
- Rużyłło E. 1995. *Pierwsze 25 lat działalności Koła Medyków Stowarzyszenia Samopomocowego Studentów medycyny Uniwersytetu Warszawskiego im. J. Piłsudskiego (1915–1940)*, „Medycyna–Dydaktyka–Wychowanie”, nr 3/4, s. 32–58.
- Sekcja Dochodów Niestalych T–wa „Bratnia Pomoc” Studentów Uniwersytetu Warszawskiego podaje do wiadomości, iż dnia 27 listopada 1926 r. o godz. 10 wiecz. W salach „Domu Filmu Polskiego”... Czarna Kawa. 1926. Druk „Rapide”, Warszawa. Afisz dostępny na: <https://polona.pl/item/53797800/0/> (otwarty: 1.09.2016).*
- Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Warszawskiego za rok akademicki 1930–31 złożył rektor Uniw. tegoż roku dr. Mieczysław Michałowicz, prof. zw. pedjatrji, podczas uroczystej inauguracji roku akad. 1930–1931 w dn. 29 listopada 1931. 1935. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Statut Tymczasowy Uniwersytetu Warszawskiego i Ustawy Tymczasowe Wydziałów. 1915. Drukarnia „Nowoczesna”, Warszawa.
- Szwajcer J. Jotes. 1960. *Ze wspomnień karykaturzysty*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Śpiewak J. 1965. *Przyjaźnie i animozje*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Tokarz W. 1931. *Nadzieje i zawody przywódców powstania listopadowego*, afisz dostępny na <https://polona.pl/item/35338369/0/> (otwarty: 8.08.2017).
- T–wo „Bratnia Pomoc” S.U.W. urzędza dn. 23 stycznia r.b. i w każdą niedzielę następną w godz. 6–12 wiecz. „Podwieczorek Towarzyski” w lokalu „Bagatela” (ul. Bagatela 3), Druk M. Radzickiego, Warszawa. Afisz dostępny na <https://polona.pl/item/54663960/0/> (otwarty: 8.08.2017).*
- Z Tow. im. Lelewela. 1916. „Pro Arte et Studio”, z. 4, Skład Główny Księgarni Gebethnera i Wolffa, Warszawa–Kraków–Lwów–Poznań, s. 40.*

Opracowania

- Brożek K. 2000–2001. *Sokołowski Alfred Marcin*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 40, Wydawnictwo PAN i PAU, Warszawa–Kraków, s. 114–117.

- C.B. 1928. *Ś. p. Józef Wierusz-Kowalski (ur. 16.III.1886 – zm. 30.XI.1927)*, [w:] „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, R. 21, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa, s. 171–173.
- Deszczyński M.P. 2016. *Uniwersytet Warszawski w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego*, red. nauk. Piotr M. Majewski, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 325–427.
- Duda R. 2016. *Matematyka*, [w:] *Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*, red. nauk. A.K. Wróblewski, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Garlicki A., red. 1982. *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1939*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Gawkowski R. 2016. *Poczet rektorów Uniwersytetu Warszawskiego*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Gerber R. 1977. *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Słownik biograficzny*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Heller M. 1933. *Śp. Alfons Parczewski (1849–1933)*, [w:] „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, R. 26, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa, s. 124–127.
- Hutnikiewicz A. 2012. *Młoda Polska*, seria: Wielka Historia Literatury Polskiej, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Klapkowski B. 1968–1969. *Kostanecki Antoni*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 328–330.
- Konarski S. 1980. *Parczewski Alfons Józef Ignacy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 25, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 201–206.
- Kopcińska K. 1995. *Środowisko studenckie Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1915–1939. Filologia Klasyczna, Historia Starożytna, Archeologia Klasyczna*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kuratowski K. 1938–1945. *Stefan Mazurkiewicz (1888–1945)*, [w:] „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, R. 31–38, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa, s. 222–223.
- Kwiatkowski J. 2012. *Dwudziestolecie międzywojenne*, seria: Wielka Historia Literatury Polskiej, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Majewski P.M. 2016. *Spółeczność akademicka 1915–1939*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego*, red. nauk. P.M. Majewski, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 51–323.
- Majewski T. 2016. *Nauki biologiczne*, [w:] *Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*, red. nauk. A.K. Wróblewski, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Manteuffel T. 1936. *Uniwersytet Warszawski w latach 1915/16–1934/35. Kronika*, Nakładem Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego, Warszawa.
- Marczewski E. 1971. *Kwietniewski Stefan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 16, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wyd. PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 378–379.

- Markowski A. 2016. *Uniwersytet Cesarski: uczelnia a społeczeństwo 1869–1917*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1916*, red. nauk. T. Kizwalter, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Milska A. 1965. *Pisarze polscy – wybór sylwetek*, Wydawnictwo Związkowe Centralnej Rady Związków Zawodowych, Warszawa.
- Miziołek J. 2005. *Uniwersytet Warszawski – dzieje i tradycja*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Ostrowska T. 1995–1996. *Serkowski Stanisław Ferdynand*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 36, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 319–321.
- Pawlikowska-Brożek Z. 1975. *Mazurkiewicz Stefan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 20, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 313–314.
- Słoński S. 1934. *Adam Antoni Kryński (1844–1932)*, [w:] „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, R. 27, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa, s. 149–151.
- Sroka S.T. 2000–2001. *Sosnowski Jan Kazimierz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 40, Wyd. PAN i PAU, Warszawa–Kraków, s. 552–553.
- Szawłowski R. 2009. *Prezesi i wiceprezesi Najwyższej Izby Kontroli Państwa i Najwyższej Izby Kontroli okresu II Rzeczypospolitej*, [w:] „Kontrola Państwowa”, nr 1/II, Wydawnictwo Najwyższej Izby Kontroli, Warszawa, s. 24–74.
- Szczygielski W. 1976. *Mogilnicki Aleksander*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 21, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 559–562.
- Średniawa B., Zabiello S. 1968–1969. *Kowalski J. Wierusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 558–560.
- Śródka A. 2016. *Nauki medyczne*, [w:] *Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*, red. nauk. A.K. Wróblewski, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Urbańczyk S. 1970. *Kryński Adam Antoni*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 465–467.
- Wituch T., Stolarczyk B. 2010. *Studenci Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1945–2000*, Wydawnictwo Wingert Arkadiusz, Kraków.
- Wróblewski A.K. 2016. *Nauki fizyczne*, [w:] *Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*, red. nauk. A.K. Wróblewski, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Wróblewski A.K., red. 2016. *Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.